

Christelijke kerke, gemeenschap der Heiligen, vergevinge der zonden, wederopstandinge des vleesches ende een eeuwig leven.

CATECHISMUS-PREDICATIE.

ZONDAG VII. VRAGE 20, 21, 22 en 23.

Tekst: JOH. III : 36.

20. Vrage. *Worden dan alle menschen wederom door Christum zalig, alzoo zij door Adam zijn verdoemd geworden?*

Antwoord. *Neen ze, maar alleen degenen die Hem door een oprecht geloove worden ingelijfd ende alle zijne weldaden aannemen.*

21. Vrage. *Wat is een oprecht geloove?*

Antwoord. *Een oprecht geloove is niet alleen een zeker weten of kennisse waardoor ik het al voor waarachtig houde dat ons God in Zijn Woord geopenbaard heeft, maar ook een zeker vertrouwen 't welk de Heilige Geest door dat Evangelium in mijn harte werkt, dat niet alleen anderen maar ook mij vergevinge der zonden, eeuwig gerechtigheid en zaligheid van God geschonken zij uit loutere genade, alleen om de verdiensten Christi wille.*

22. Vrage. *Wat is dan een Christen noodig te gelooven?*

Antwoord. *Al wat ons in den Evangelio beloofd wordt, 't welke ons de Artikelen onzes algemeenen ende ongetwijfelden Christelijken geloofs in eener somma leeren.*

23. Vrage. *Hoe luiden die Artikelen?*

Antwoord. *Ik geloove in God den Vader, den Almachtigen Schepper des Hemels ende der Aarde. Ende in Jesum Christum Zijnen eeniggeboren Zoon, onzen Heere, die ontvangen is van den Heiligen Geest, geboren uit de Maagd Maria, die geleden heeft onder Pontio Pilato, is gekruist, gestorven ende begraven, nedergedaald ter Helle, ten derden dage wederom opgestaan van den dooden, opgevaren ten Hemel, zittende ter rechterhand Gods des Almachtigen Vaders, van daar hij komen zal te oordeelen de levenden en de dooden. Ik geloove in den Heiligen Geest. Ik geloove een heilige algemeene*

Wij lezen onder de ceremoniële wetten aan Israël een gebod des Heeren, rakende het zondoffer, Lev. VI: 26 en 27, dat alleen de priester, die het voor de zonde offerde, dat mocht eten in de heilige plaatse, en dat niemand, dan die *heilig* was, deszelfs vleesch mocht aanraken.

Hieronder nu werden de Goddelijke verborgenheden van den weg der eeuwig zaligheid aan het volk Israëls klaarlijk geopenbaard. (1) Dat zondoffer verbeeldde den Heere Jezus Christus, onzen grooten en gezegenden Zaligmaker, die eenmaal in de volheid des tijds voor de zonden aller zijner uitverkorenen en geloovigen aan het hout des kruises zou geofferd worden, om diezelfde zonden voor eeuwig uit te wisschen en te verzoenen, gelijk zulks nu al reede geschied is, want Christus heeft ook eens voor de zonden geleden, Hij rechtvaardige voor de onrechtvaardigen, opdat Hij ons tot God zoude brengen, die wel is gedood in het vleesch, maar levendig gemaakt door den Geest, 1 Petr. III : 18. (2) Dat nu geen *onheiligen* van het vleesch dezès zondoffers mochten eten, ja dat zelfs niet mochten aanraken, dit beteekende, dat geen ongeloovige of onheilige menschen, die in hunne zonden en ongeloovigheid voortgaan te leven, aan den Heere Jezus en Zijne offerande tot hunne behoudenis deel kunnen hebben; en bijgevolg, dat geenszins alle menschen zonder onderscheid door Christus wederom behouden en zalig worden. (3) Integendeel, dat maar alleen de Priesters, die heilig waren, en die dat zondoffer voor de zonden offerden, deszelfs vleesch mochten aanraken, en hetzelve in de heilige plaats mochten eten; dit gaf te kennen, dat ook maar alleen de ware uitverkorenen en geloovigen, die daar zijn een uitverkoren geslacht, een koninklijk Priesterschap, een heilig en verkregen volk, 1 Petr. II: 9, waarlijk deel en gemeenschap hebben door een oprecht geloof aan den Heere Jezus en aan Zijne ware zoenofferande en met Zijne genade en vleesch en bloed, door de werking des Heiligen Geestes aan hunne harten gespijsd en gelaafd worden tot hunne eeuwig zaligheid en behoudenis. Wij zullen deze zaak hier niet verder uithalen, want van deze hoogwichtige Goddelijke waarheid des geloofs is het, dat de Onderwijzer in dezen Zondag gaat handelen. Hij gaat ons aantoonen, zoodra hij in den vorigen Zondag van den Middelaar Gods en der menschen, onzen gezegenden Heere en Zaligmaker Jezus Christus gehandeld

heeft, die ons van Gode tot wijsheid enz. geschonken is, hoe niet alle menschen en dus niet de onboetvaardigen en ongelooovigen uit hunnen rampzaligen zondenstaat door Hem wederom verlost en gezaligd worden, maar alleen de ware boetvaardigen en geloovigen, die alleen hunne toevlucht met verzaking van alles tot dien grooten Middelaar Christus Jezus nemen en op Hem en Zijne offerande aan het kruis al hun vertrouwen stellen. En dan gaat hij ons ook dat geloof zelf, hetwelk den armen uitverkoren zondaar alleen deel aan Christus en aan Zijne Goddelijke zoen-offerande geeft, nader openleggen en beschrijven.

Dit zijn dan zekerlijk zaken en waarheden van het allerhoogste gewicht, aan welker rechte kennis onze eeuwige zaligheid hangt. O! dat wij allen dat gewicht recht begrepen door de genade des Heiligen Geestes! en dat wij met onze harten recht nederig, ootmoedig en begeerig mochten staan om de waarheid Gods, die ons alleen kan behouden en zaligmaken, uit Zijn Heilig Woord te leeren. Hiertoe schenke de Heere ons Zijne Goddelijke genade! dat wij onze eigen wijsheid in dezen mogen verzaken, alle vooroordeelen tegen Zijne Goddelijke waarheid geheel mogen afleggen, en dat wij de heilige verborgenheden Zijns Koninkrijks alzoo mogen ontvangen als een kindeke!

Drie onderscheidene zaken verhandelt de Christelijke Onderwijzer in dezen Zondag. 1. Toont hij aan, vrage 20, wie degenen zijn die door den Heere Jezus Christus, den eenigen Middelaar Gods en der menschen, waarlijk uit hunnen rampzaligen zondenstaat wederom verlost en behouden worden, namelijk alle ware geloovigen. 2. Dan gaat hij, vrage 21, nader handelen van den rechten aard en natuur des waren geloofs, dat ons alleen deel aan Christus en aan de eeuwige zaligheid geeft. 3. En dan stelt hij ons eindelijk, vrage 22 en 23, de voorwerpen des geloofs voor oogen, zijnde alle die heilige Goddelijke waarheden, die ieder Christen met zijn hart door de kracht des Heiligen Geestes recht te kennen en te gelooven heeft.

A. Wat dan de eerste zaak aanbelangt, deze stelt de Onderwijzer ons aldus voor: worden dan alle menschen wederom door Christus zalig, gelijk zij door Adam zijn verdoemd geworden? Hoe alle menschen inderdaad en waarheid door Adam zijn verdoemd geworden en door zijne en hunne eigene zonden onder den vloek en toorn Gods gekomen zijn en alzoo nu midden in den eeuwigen dood en verdoemenis liggen, zonder eenige hoop van verlossing door zichzelf of door eenig schepsel in hemel of aarde, heeft de Onderwijzer ons tevoren klaar genoeg open-

gelegd en verhandeld uit de Heilige Schrift; daarop heeft Hij ons toen verder voor oogen gesteld, hoe God in zijne ondoorgrondelijke genade en barmhartigheid ons, arme zondaren, tot onzen troost en eeuwige behoudenis, zijn eigen Zoon Jezus Christus heeft geschonken tot een Zaligmaker en Verlosser, gevende Hem aan ons in de beloften des heiligen Evangeliums, tot wijsheid, rechtvaardigheid, heiligmaking en verlossing. Maar dit nu alzoo zijnde en zulks ons uit het heilig Evangelie geopenbaard zijnde, dat God alom onder ons laat verkondigen, zoo is daar nu niets gereeder voor het verdorven verstand des menschen, dat door de zonde geheel verduisterd is en door den Satan meer en meer verblind wordt, dan op eene verkeerde wijze in die bloote letterlijke verkondiging des heiligen Evangeliums, zoo zorgeloos te gaan rusten en het voor genoeg ter zaligheid te houden, dat hij met zijn verstand die waarheid des Evangeliums zoo letterlijk begrepen heeft en dat hij die daarom nu al terecht gelooft en alzoo nu zekerlijk zijne eeuwige zaligheid en behoudenis door Christus uit Gods genade zal bekomen. Dit is het droevige en rampzalige geloof van meest alle onze gereformeerde mondbelijders; daarop wagen zij hunne onsterfelijke zielen en gaan daar alzoo de eeuwigheid op in met eene bloote inbeelding hunner hersenen en zorgeloze geruststelling, dat Christus hun Zaligmaker is en dat zij zekerlijk door Hem zullen behouden en zalig worden; en de meesten, helaas, worden hunne jammerlijke dwaling en schrikkelijker zelfbedrog niet eerder gewaar, voor dat zij in de hel liggen en het voor eeuwig onmogelijk is de zaak weder te herdoen of te herstellen. En alzoo is dan datzelfde Goddelijke Evangelie, dat den waren geloovigen eene kracht Gods tot zaligheid en een reuke des levens ten leven is, dezen een reuke des doods, ten eeuwigen dood en verdoemenis, 2 Kor. II:16; omdat zij hetzelfde niet met een waar, werkzaam, levendig en boetvaardig, maar alleen met een dood ingebeeld en geveinsd geloof hebben gehoord en aangenomen, en het hun alzoo een strik geweest is, waarin zij door den duivel zijn gevangen gehouden tot hun eeuwig verderf.

O, wat is er dan toch noodzakelijker dan hier de arme, blinde wereld, die hare eeuwige zaligheid zoo licht op een ijdel bedrog waagt, met een klaar en goed onderwijs, uit des Heeren heilig Woord tegemoet te gaan, en haar de waarheid des zaligmakenden geloofs toch recht voor oogen te stellen, of het den Heere in zijne ondoorgrondelijke barmhartigheid nog eens behaagde, dat het haar nut mocht doen, en het haar mocht dienen tot een oogenzalf om ziende te worden! Daarom stelt onze Onderwijzer hier dan nu ook eerst

zoodanige vraag voor en beantwoordt die dan aldus krachtig en zakelijk: neen ze, alsof hij zeide: ach neen! alle menschen, alhoewel zij het Evangelie der genade Gods hooren en al houden zij het daarvoor dat Christus hun Verlosser en Zaligmaker is, worden nochtans geenszins wederom door Hem zalig, alzoo zij door Adam zijn verdoemd geworden, maar alleen degenen die Hem door een oprecht geloof worden ingelijfd en alle Zijne weldaden aannemen. Twee dingen stelt de Onderwijzer hier ter neder als noodzakelijke vereischten in alle degenen die door den Heere Jezus Christus van hunne zonden wederom verlost en zalig worden.

I. Het eerste is, dat zij Hem door een oprecht geloof moeten worden ingelijfd en op het allernauwste in den Geest met Hem vereenigd moeten worden, zoodat zij in Christus zijn en Christus ook wederom in hunne harten woont door het geloof, Eph. III: 17. Deze waarheid wordt ons immers in de Heilige Schrift zeer klaar geleerd. Zie maar Rom. XI: 24, daar de Apostel zegt van de geloovige Romeinen, dat zij afgehouden waren uit den olijfboom, die van nature wild was, zijnde de staat der zonde en des doods in Adam, en dat zij tegen nature in den goeden olijfboom, zijnde Christus, waren ingeënt. En Kap. VI: 5 leert hij ons, hoe de geloovigen met Christus door de inënting of inlijving des geloofs, nu ééne plante waren geworden. En de Heere Jezus leert ons zelf die waarheid zoo nadrukkelijk, Joh. XV: 1—4, daar Hij zegt, dat Hij de ware wijnstok is en dat Zijne geloovigen de ranken zijn, die Hem door het geloof ingeënt waren, en die daarom, zouden zij kunnen vrucht dragen, door de werkzame en geestelijke oefening huns geloofs in Hem, hunnen wijnstok, stam en wortel, steeds moesten blijven. Deze inënting of inlijving der geloovigen in Christus is in den grond der zaak anders niet dan die inwendige en nauwe geestelijke vereeniging des harten van alle ware geloovigen met den Heere Jezus, hun dierbaar Hoofd en Zaligmaker, die daar in beginsel komt te ontstaan, steeds toeneemt en eeuwig blijft door de kracht des waren geloofs, hetwelk de Heilige Geest door het Evangelie in hunne harten werkt en versterkt. Want het geloof doet een arm verloren zondaar geheel gaan uit zichzelf, zichzelf geheel verzakende en zich wenden tot den Heere Jezus, om bij Hem uit vrije genade zijn gansche behoud en zaligheid te vinden. Door het geloof geeft een arm zondaar zich geheel met lichaam en ziel over in de hand van Christus en blijft op Hem rusten en zich geheel op Hem verlaten, en alzoo gaat hij dan van harte gewillig, als het ware over in den Heere Jezus en wordt Hem voor eeuwig ingelijfd, zoodat een geloovig

zondaar dan nu niet meer op zichzelf bestaat en zijn eigen leven leeft; neen, maar hij hangt nu geheel af inwendig, met zijn hart van den Heere Jezus, evenals een lid van het hoofd. Hij leeft nu alleen door het geloof des Zoons Gods, Gal. II: 20. Hij vindt al zijn leven in Christus, en hangt Hem daarom ook steeds met zijn gemoed aan, door het geloof, en is en wordt alzoo één geest met Christus, 1 Kor. VI: 17.

O zalige inlijving, in den Heere Jezus! tot grooter staat van heerlijkheid en geluk kan een arm zondaar niet verheven worden, dan alzoo door het geloof één met Christus worden, en met Hem ondertrouwd te worden in eeuwigheid, Hos. II: 18. En ziet! dit is dan nu de eerste vereischte in alle degenen, die waarlijk door den Heere Jezus van hunne zonden verlost en zalig gemaakt worden, van hunnen verdoemlijken staat in Adam. (2) Hierbij voegt de Onderwijzer nu nog eene tweede of andere vereischte in al dezulken, te weten, dat zij ook door een oprecht geloof alle de weldaden van Christus moeten aannemen; te weten, alle die heilige en schoone verbondsgoederen, die de Heere Jezus met zijn bitter lijden en sterven, en met zijne gerechtigheid eenmaal, voor alle zijne ware geloovigen verdiend en verworven heeft, als daar zijn: Godskennis, gunst, Geest, genade, de vergeving der zonden, de heiligmaking, alle vrede, troost, blijdschap, bescherming, verzegeeling, en namaals de volmaakte en eeuwige verlossing en zaligheid.

Ziet! alle die dierbare en kostelijke *weldaden* heeft Christus voor de arme en doemwaardige zondaars verworven door Zijn bloed, en die stelt Hij den armen zondaar nu ook zeer klaar voor in de beloften des Heiligen Evangeliums, en biedt hem die alle te zamen om niet aan, uit loutere genade, tot zijn eeuwige behoudenis, zeggende: en die dorst heeft kome, en die wil neme het water des levens om niet, Openb. XXII: 27. Zoodra nu de Heilige Geest het geloof werkt in het hart des armen uitverkoren zondaars, waardoor hij alzoo den Heere Jezus waarlijk ingelijfd wordt, gelijk wij gehoord hebben, zoo neemt die arme boetvaardige zondaar ook aanstonds, als met een sterke hand, alle die beloofde en aangebodene weldaden van Christus, ootmoedig als zijn eigen goed dat hem alles uit genade van God in Christus tot zijne zaligheid geschonken wordt, oprechtelijk aan. Hij ziet, hoe zeer hij dat alles tot zijne eeuwige behoudenis noodig heeft en hoe hij ook niet eene van alle die weldaden van Christus missen of ontberen kan. Dit maakt zijne arme, ellendige ziel naar die allen zeer begeerig, door de heimelijke en innerlijke werking des Heiligen

Geestes, zoodat hij naar die allen te zamen zeer hartelijk hijgt en verlangt, gelijk een dorstig hert naar de waterstroomen, en hij rust niet voor dat hij zijn gemoed zoover door de kracht des Heiligen Geestes uitgestrekt heeft naar Christus, dat hij al dat beloofde goed uit Zijn eigen hand heeft ontvangen, aangenomen en geloovig aan zijn hart gebracht, en alzoo nu waarlijk door het geloof deel aan Christus en aan alle Zijne weldaden bekomen heeft.

Ziet daar! deze twee zaken moeten noodzakelijk gevonden worden in alle zondaars, die den Heere Jezus tot hun Zaligmaker zullen hebben, en door Hem van hunne zonden en verdoemelijken staat in Adam weder verlost en voor eeuwig zalig gemaakt worden. Welk goed iemand anders ook moge bezitten, zoo hij deze dingen niet heeft, heeft hij ook geen deel aan Christus en kan door Hem ook niet behouden en zalig worden, hoeveel hij zichzelf van Christus ook mag laten voorstaan en zich op zijn Christendom en op zijn geluk mag beroemen. Dit is eene eeuwige en ontegenzeggelijke waarheid; en God zal oordeelen naar dit Zijn Evangelie; zoodat hier dan nu voor ons allen niets anders overblijft dan hetgeen de Apostel ons zoo ernstig vermaant, 2 Kor. XIII: 5, Onderzoekt uzelve of gij in het geloof zijt, beproeft uzelve. Of kent gij uzelve niet, dat Jezus Christus in u is? tenzij dat gij eenigszins verwerpelijk zijt. Dat geloof toch alleen zal ons maar kunnen behouden en dat waarachtig en oprecht, zooals de Heilige Geest dat werkt en versterkt door het Evangeliewoord in de harten der uitverkorenen, want zonder dat geloove is het onmogelijk Gode te behagen, Hebr. XI: 6.

God heeft wel de wereld alzoo lief gehad, dat Hij Zijn eenig geboren Zoon ons tot een Zaligmaker en Verlosser heeft gegeven, maar het is, op dat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe, Joh. III: 16. Ziet! alleen die ware en oprechte geloovigen worden door Christus behouden, maar geenszins de bloote naam- en schijn-geloovigen, want zoovelen Hem aangenomen hebben, die heeft Hij macht gegeven kinderen Gods te worden, Joh. I: 12. Men kan of mag hier dan een arm verlegen zondaar geen anderen raad geven, dan dat men tot hem zegge: uwe ellende en verdoemenis is zoo groot, dat alle schepselen in hemel of op aarde u niet kunnen helpen, maar alleen de Heere Jezus Christus, Gods eeniggeboren Zoon, Die is uw eenige Verlosser, Behouder en Zaligmaker; en daarom, *geloof, geloof in Hem, en gij zult zalig worden, gij en uw huis*, Hand. XVI: 31; want het is hier volgens de Heilige Schrift, Mark. XVI: 16,

die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden: maar die niet geloofd zal hebben, zal verdoemd worden.

Wat is er dan nu toch voor ons allen noodzakelijker, geliefden! dan dat wij door Gods genade toch eene rechte kennis verkrijgen van dit zaligmakend geloof; en dat wij verstaan mogen, waarin dat toch eigenlijk en naar waarheid bestaat, opdat wij onszelven daar toch ernstig bij nederleggen en onderzoeken mogen, of wij door de genade des Heiligen Geestes in dat ware geloof ook dadelijk zijn, en alzoo deel aan Christus en Zijne zaligheid hebben? Hierom is het, dat onze Christelijke Onderwijzer ook aanstonds eene zeer goede, klare en volkomene beschrijving van *dat oprecht geloof*, dat ons alleen behouden en zalig maken kan, laat volgen, vragende: *wat is een oprecht geloof?*

B. De Onderwijzer vraagt hier dan, en onderzoekt, *wat een oprecht geloof is*. Nooit zullen wij de Leer des Onderwijzers over het geloof recht kunnen verklaren, tenzij wij terdege en wel in acht nemen, wat eigenlijk en bepaaldelijk de zaak is, waarnaar hij onderzoek doet. De Onderwijzer drukt zichzelf, en zijne ware meening, hier zeer klaar uit. Hij vraagt niet maar in 't algemeen, *wat is een geloof?* of hetgeen de menschen in de wereld, voor geloof houden? Ook vraagt hij niet: *wat is het geloof in zijne volkomenheid?* of in zijn verdere trap van volmaaktheid, zoo als het van sommige kinderen Gods wordt bezeten; of, *wat is het welwezen des geloofs*, daar men te allen tijde om arbeiden, naar jagen en staan moet?

Neen, de zaak ligt hier veel eenvoudiger. De Onderwijzer vraagt maar alleen naar een *oprecht geloof*, dat de mensch deel aan Christus geeft, en waardoor wij alle Christus' weldaden tot onze zaligheid aannemen. Hij wil ons dan nu dat *oprecht geloof* beschrijven en bekend maken, zooals wij dat allen, door de genade Gods, in onze harten moeten bezitten, indien wij door den Heere Jezus zullen behouden worden. Komaan! laat ons dat dan nu van den Christelijken Onderwijzer gaan vernemen, die ons in dezen Catechismus anders niet dan de zuivere en onvervalschte waarheid Gods leert, zooals de Heere die zelf zeer klaar in Zijn Heilig Woord aan ons geopenbaard heeft.

De Onderwijzer dan, beschrijft ons het *oprecht geloof*, dat ons alleen kan behouden en zalig maken, in dezer voege: *een oprecht geloof* (let well! hij noemt hier de zaak nog eens, hetwelk hij anders zoo niet gewoon is te doen, van de andere zaken der leere, om ons toch terdege te doen opmerken, dat hij ons hier anders niet dan het eenvoudig wezen des geloofs,

of een oprecht geloof wil beschrijven, waardoor wij den Heere Jezus Christus worden ingelijfd en al Zijne weldaden aannemen), is niet alleen een zeker weten of kennis, waardoor ik het al voor waarachtig houde, dat ons God in Zijn Woord geopenbaard heeft: maar ook een zeker vertrouwen, 't welk de Heilige Geest door dat Evangelium in mijn harte werkt, dat niet alleen anderen, maar ook mij vergevinge der zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid van God geschonken zij, uit loutere genade, alleen om de verdiensten Christi wille.

Weet, geliefden, dat men het ware zaligmakende geloof in de oude Gereformeerde kerk, op grond van Gods H. Woord, altijd in diervoege beschreven heeft, als de Onderwijzer dit hier doet. De oude leeraars mochten al eens andere of dergelijke woorden gebruiken, maar in den grond kwamen alle hunne beschrijvingen des geloofs met deze van den Catechismus zeer nauwkeurig overeen. Men kan in geene zaak in de wereld grooter en eenpariger harmonie of overeenkomst vinden, dan in de beschrijvingen die de oude Gereformeerden altijd van het zaligmakend geloof gewoon waren te geven. De oude Gereformeerde kerk heeft het altijd eenparig daarvoor gehouden, dat deze geloofsbeschrijving van den Catechismus in allen deele goed, rechtzinnig en waarachtig is, en dat het oprechte zaligmakende geloof ons in deszelfs eigenlijke kracht, aard en natuur hier zeer wel beschreven wordt, zoodat wij ons daaraan standvastig moeten houden als een vaste regel der Goddelijke geloofsleer, om toch niet af te wijken van de eenvoudigheid die in Christus Jezus is. Het is immers zoo, dat wij geene de minste gedachte moeten vormen, dat ons ergens in dezen Catechismus iets kwaads of verkeerd en strijdigs met de eeuwige waarheid van Gods H. Woord zoude geleerd worden. Men heet denzelve van woord tot woord en van letter tot letter overgezien, en met de hoogste eenparigheid goedgekeurd, bevestigd en tot een vast en onveranderlijk formulier der Gereformeerde leere gesteld in die beroemde Nationale Synode van Dordrecht A.o. 1618 en 1619; en onze Hooge Overheid, als voedsterheeren der Kerk, bij een uitdrukkelijk Placcaat, dat nog jaarlijks in alle kerkeraden moet worden voorgelezen aan alle Predikanten in Nederland zeer ernstig gelast en bevolen zich in hunne geheele Leer aan den Catechismus en andere formulieren der Leere te houden, en dat zij zich zorgvuldig moesten wachten iets te leeren of te schrijven dat daar tegen strijdt. Hierom heeft een zeker beroemd oud leeraar onder ons wel terecht gezegd, dat deze Catechismus altijd de doodsteek geweest is in de zielen dergenen, die naar verandering stonden.

Alzoo mogen wij dan immers geen ander oprecht geloof of geene andere aard of natuur van geloof in onze Gereformeerde kerken leeren, dan ons hier in dezen 7e Zondag en doorgaans in den ganschen Catechismus zeer klaar en uitdrukkelijk wordt voorgelouden. Dit en dit alleen is het oude, ware en vastgestelde Gereformeerde geloof. Daar mag geen leeraar, noch lidmaat een haar breed wezenlijk van afwijken; dit is ons vastgestelde formulier der geloofsleer. Al ons spreken, leeren en schrijven van den waren aard en natuur des geloofs moet daarmee ganschelijk overeenstemmen, zonder één tittel of jota wezenlijke verandering ooit in de natuur des geloofs te mogen maken.

Laat ons dan nu deze gewichtige zaak, waarin onzer aller eeuwige zaligheid zooveel belang heeft, wat nader gaan inzien en overwegen. Onze Christelijke Onderwijzer stelt hier twee zaken of deelen waarin het wezen van een *oprecht geloof* bestaat, waardoor de mensch alleen kan behouden en zalig worden, namelijk: eene zekere kennis en een zeker vertrouwen. Meer of anders dan deze twee zaken behoort er tot een waar geloof niet, maar die twee zaken maken den eigen aard en natuur uit van het *oprecht zaligmakend geloof*.

Wij hadden eerst gedacht, geliefden! u deze leer des geloofs in ééne predikatie te verhandelen, zooals wij tevoren altijd gewoon waren; maar wij hebben in dezen ondervonden, hoe de mensch schikkingen des harten heeft, maar hoe de Heere zijn gang bestuurt. Wij zijn bewogen geworden: eensdeels door de groote onkunde van ons gereformeerde volk doorgaans in de zuivere leere des Goddelijken geloofs; anderdeels, door het onuitdrukkelijk groot belang en gewicht van de zaak, dit stuk met Gods genade, eens in den grond te behandelen. En gelijk het geloof *twee* deelen heeft, zoo ook *twee* maal over hetzelfde te prediken, en ieder deel afzonderlijk te behandelen.

§. Eerst dan behoort er tot een oprecht geloof eene *zekere kennis* in des menschen ziel of gemoed, gewerkt door den Heiligen Geest, door middel van het Woord, hetwelk de Onderwijzer aldus aan ons voorstelt: een oprecht geloof is niet alleen een zeker weten of kennis, waardoor ik het al voor waarachtig houde, dat ons God in Zijn Woord geopenbaard heeft; maar ook een zeker vertrouwen, 't welk de Heilige Geest door dat Evangelium in mijn harte werkt, dat niet alleen anderen, maar ook mij, vergevinge der zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid van God geschonken zij uit loutere genade, alleen om de verdienste Christi wille.

Dit is een allerzekerste waarheid: zal men iets, wat of hoe het dan ook zij, in de daad, en met zijn hart kunnen gelooven, dat men hetzelfde dan eerst met zijn verstand grondig als waarheid moet kennen; want hetgeen iemand niet weet of kent, kan hij ook onmogelijk als waarheid met zijn hart aannemen of gelooven, veelmin zich daarop vertrouwen en verlaten, en daarvan zijn heil verwachten.

Nu, zoo is het ook in Goddelijke zaken; de mensch kan nooit iets van God, van Christus, van den hemel of van de zaligheid gelooven, hetgeen hij, door de werking des Heiligen Geestes, niet eerst als waarachtig met zijn verstand begrijpt. *Een geloof zonder kennis*, gelijk men in de Roomsche kerk leert, is niets anders dan een dood, ijdel geloof, dat geenszins den naam van *geloof*, veelmin van een *waarachtig* en *oprecht geloof* verdient. Daarom wordt het zaligmakend geloof in de Heilige Schrift zeer dikwijls onder den naam van *eene kennis*, of van een *kennen* van God, van Christus, en van de dingen der zaligheid, aan ons voorgesteld, zonder dat het noodig is, dit nader met bewijsplaatsen te bevestigen. De kennis is als de grond des geloofs; neemt gij dan die weg zoo neemt gij ook het gansche geloof weg. Daarom zegt Paulus Rom. X:14, 17, Hoe zullen zij in Hem gelooven, van welken zij niet gehoord hebben? dat is: dien zij niet kennen door het gehoor, en hoe zullen zij hooren, dat is: hoe zullen zij tot die kennis komen kunnen, zonder dat hun gepredikt worde? zoo is dan het geloof uit het gehoor, en het gehoor door het Woord Gods. Maar hoedanige kennis van God, van Christus, en van de dingen der zaligheid, wordt er tot een oprecht geloof vereischt? De Onderwijzer stelt daartoe te behooren, een *zeker weten of kennis*, dat is: eene vaste, gewisse, en grondige kennis, welke gevonden wordt van beproefde en zekere zaken, waarin men niet kan bedrogen of misleid worden; want een oprecht geloof is geenszins tevreden met een duister en verward begrip der zaken, noch met eene losse en twijfelachtige meening; neen, daaruit zal nimmer een waarachtig en oprecht geloof in 't algemeen kunnen voortkomen; maar een oprecht geloof vereischt noodzakelijk, dat het hebbe om zoo te spreken, tot zijn grond *een vaste en zekere kennis* van God, van Christus, en van de dingen der zaligheid, waardoor het verstand die allen klaarlijk inziet, en het gemoed van derzelve wezen en waarheid zoodanig vast en zeker overreed is, dat die kennis des gemoeds in den grond vast kan blijven bestaan, tegen alle geweld van duisternissen en twijfelingen, hoe gedurig en menigvuldig die daarop ook aanvallen.

Het moet in den grond eene zoodanige kennis zijn als de Apostel uitdrukt van zichzelf, Rom. XIV:14, Ik weet en ben verzekerd in den Heere Jezus, dat geen ding onrein is in zichzelf; hoezeer ook anders zijn ongeloovig vleesch daaraan gedurig wilde twijfelen, zoo bleef hij daarvan nochtans althans altijd verzekerd in den Heere Jezus, en door de kracht des Heiligen Geestes, die altijd in hem woonde om hem te verlichten en te versterken. En zoodanige vaste en zekere kennis in Goddelijke zaken des geloofs, eigent de Apostel ook zonder onderscheid toe aan alle geloovigen, zeggende, Rom. XIV:5, Een iegelijk zij in zijn eigen gemoed ten volle verzekerd. Dit moesten alle geloovigen zijn, niet alleen in die eene zaak der goddelijke waarheid, waarvan de Apostel op die wijze bijzonderlijk spreekt, maar ook in het algemeen van de gansche waarheid Gods in het Heilig Evangelie der zaligheid geopenbaard, zooals Paulus die alom in de gemeente in den naam van Christus had gepredikt of verkondigd; want zoo getuigt hij 2 Tim. IV:17, Maar de Heere heeft mij bijgestaan en heeft mij bekrachtigd, opdat men door mij ten volle zoude verzekerd zijn van de prediking, dat is, van de waarheid Christi en des Heiligen Evangeliums, die Hij aan allen gepredikt had. Van die waarheid en leere Christi moesten alle Christenen ten volle verzekerd zijn, zouden zij die met een oprecht geloof tot hunne zaligheid in hunne harten kunnen ontvangen en aannemen. En leest eens met een aandachtig gemoed na, hetgeen diezelfde Heilige Apostel schrijft aan de geloovige Colossensen, Kap. II:2, De Apostel had vs. 1 getuigd, welk een grooten strijd hij voor hen had. En waartoe had hij zooveel strijd voor hen? het was, opdat hunne harten vertroost mochten worden, en zij te zamen gevoegd zijn in de liefde, en dat tot allen rijkdom der volle verzekerdheid des verstands, tot kennis der verborgenheid Gods, ende des Vaders, ende Christi. Ziet! de volle verzekerdheid des verstands hadden en bezaten zij reeds door de werking des Heiligen Geestes, want die werd tot hun oprecht geloof vereischt; maar hier ontbrak het hun nog grootelijks aan dat zij nog zoo geen overvloed of rijkdom van die volle verzekerdheid des verstands bekomen hadden, overmits dat hunne kennis van de verborgenheid Gods, ende des Vaders, ende Christi nog zoo klein en zwak en met zooveel duisterheid en twijfelmoeidigheid des vleesch bezet was, dat het geheel noodzakelijk was, dat zij in die volle verzekerdheid des verstands, dat is, in die zekere kennis der verborgenheid Gods, ende des Vaders, ende Christi, meer en meer door de genade des Heiligen Geestes mochten vorderen en toenemen; en daartoe had nu de

Apostel zulk een grooten strijd en arbeid voor deze geloovigen. Niet om hen te vorderen tot die volle verzekerdheid des verstands, want die was reeds in hen als de grond van hun oprecht geloof, maar om hen te brengen tot *allen rijkdom* der volle verzekerdheid des verstands, dat is, tot overvloedige aanwas, vermeerdering en toeneming in dezelve. Evenals iemand, die wel waarlijk goud en zilver en andere schatten bezit, maar die nu werkt om er allen rijkdom of een grooten overvloed van te bekomen, gelijk dit het werk van aardschgezinde menschen is.

Ziet! zoo blijkt dan nu immers klaarlijk uit Gods Heilig Woord, dat tot een oprecht geloof noodzakelijk en buiten allen twijfel behoort, gelijk de Onderwijzer hier leert, *een zeker weten of kennis*, namelijk, van God, van Christus en van de geheele waarheid des Heiligen Evangeliums, waardoor men die allen te zamen met zijn gansche hart voor waarachtig houdt, en die als zeker kent en verstaat.

Maar, zoo iemand nu nochtans wilde vragen, of dan een geloovig mensch, die zoodanige *zekere* en *vaste kennis* van de waarheid des Evangeliums in zijn hart bezit, door de kracht des Heiligen Geestes, niet meer twijfelt bij zichzelf aan die goddelijke waarheid des Evangeliums, maar het geheele Woord Gods nu met een verzekerd geloof, als volkomen waarachtig eens en voor altijd omhelst en aanneemt? Zoo zal ik aan zoo iemand ook eens vragen, of een geloovige niet waarlijk een *heilig* mensch is, en of de Heilige Schrift niet van alle ware geloovigen zegt, *Gij zijt een heilig volk*, 1 Petr. II: 9. Maar, indien dit zoo is, of dan een geloovig en heilig mensch nu volstrekt geene *zonden* meer in zich heeft; maar, omdat hij een heilig mensch is, nu ook volkomen vrij van alle zonden is? immers neen! hij is een *heilig* mensch, en hij is een *zondig* mensch tegelijk, in een persoon, maar daarom is de *heiligheid* geen *zonde*, noch de *zonde* geen *heiligheid*; maar een waar geloovige moet hier immers in tweederlei opzicht voor God worden aangemerkt, naar den geest en naar het vleesch. Naar den geest is hij een heilig, maar naar het vleesch is hij een zondig mensch; en dewijl hij altijd, tot zijn dood toe, uit vleesch en geest blijft bestaan, zoo blijft hij dan immers ook altijd, tot zijn dood toe, zoowel een heilig, als een zondig mensch. Deze zaak leert ons de Apostel immers zoo duidelijk Rom. VII; en hiervan zegt hij Gal. V: 17: Want het vleesch begeert tegen den geest, en de geest tegen het vleesch; en deze staan tegen malkanderen, alzoo dat gij niet en doet hetgeen gij wilt. Nu, evenzoo is het mede ook gelegen in deze

zaak. Een waar geloovige bezit inwendig, in den geest van zijn gemoed, door de werking des Heiligen Geestes, eene vaste en zekere kennis van God, van Christus en van de waarheid des Evangeliums, welke hij van den Vader gehoord en geleerd heeft, want er staat geschreven: zij zullen allen van God geleerd zijn, Joh. VI: 45.

Nu, al wat de Heere God den mensch zelf leert door Zijn Woord en Geest, daarvan bekomt de mensch in zijn gemoed eene vaste en zekere kennis, zoodanig als geen menscheeljk onderwijs hem ooit kan geven. Nochtans draagt de geloovige altijd met zich om een zondig en bedorven vleesch, dat geheel vervuld is met duisternis, vol ongeloof, vol twijfeling, boosheid en vijandschap tegen God. Deze twee nu zijn altijd zeer nauw te zamen vereenigd, en voeren eenen onophoudelijken strijd tegen malkanderen, in den eenen persoon des geloovigen; en dus heeft een waar geloovige dan wel altijd in den grond zijns harten, hetwelk eene woonstede des Heiligen Geestes is, die dat hart gedurig inwendig verlicht, eene vaste en zekere kennis van God, en Christus' hemelsche waarheid, zoodat hij die oprechtelijk altijd gelooft. Maar hij heeft die kennis en dat geloof niet, zonder vele twijfelingen en duisterheid des vleesches, die in hem nog overgebleven is; en daar hij gedurig opnieuw van aangevallen en bestreden wordt, en zonder welke hij nooit geheel is, tot zijn dood toe; maar daarom is *die zekere kennis geen duisternis of twijfeling*; en wederom die *duisternis en twijfeling* geene *zekere kennis*; maar het zijn twee onderscheidene dingen in een geloovige, en zij komen in hem voort uit twee gansch onderscheidene grondbeginsels, te weten, *vleesch* en *geest*, die altijd in oorlog en strijd met elkanderen zijn, en die het sterkst is, wint het.

Maar nu handelt de Onderwijzer hier alleen van de *zekere kennis* die tot een oprecht geloof noodzakelijk behoort en daarvan handelt hij alleen, zonder van de duisterheid en twijfeling des vleesches, die ook in een geloovige is, te spreken. Want hoe konde hij daar toch van spreken, daar hij ons hier maar alleen den waren aard en natuur van een *oprecht* geloof wil beschrijven, en niet den aard en natuur der *twijfeling*, want dit is immers een geheel ander ding als het geloof. Zij is immers geheel het tegengestelde van het geloof, zij is een altijddurende vijand en vervolger van het geloof. Hoe kon de Onderwijzer dan toch daarvan handelen als hij maar alleen van een oprecht geloof handelt? Ziet, dat deze zaak niet wel wordt opgemerkt en begrepen, is de eigenlijke grond en oorzaak van zoovele misvattingen van deze geloofsbeschrijving

van den Catechismus en van dulzend verkeerde dingen die daarover omloopen in der menschen verstand, die allen tezamen aanstonds geheel terneder vallen als men maar deze eene zaak recht bij 's Heeren eigen licht begrijpt, dat de Onderwijzer ons hier maar alleen het *oprecht geloof* op zichzelf beschrijft en dat het *geloof* juist het tegengestelde van duisterheid, onzekerheid en *twijfeling* is, die nochtans, helaas, zoo menigvuldig in het gemoed des armen geloovigen gevonden wordt, zoodat hij er veeltijds zeer droevig van aangevochten en geplaagd en er levenslang grootelijks door bestreden wordt, hoewel de een meer dan den ander, naar Gods aanbidelijk en vrijmachtig welbehagen, en daarvan niet anders kan verlost worden, dan door de versterking en door de toenemende kracht zijns geloofs, dat binnen, op den grond zijns harten, door de genade des Heiligen Geestes besloten ligt.

Wij hebben het noodig geacht, geliefden, deze zaak hier zoo-veel doenlijk voor de menschen wat klaarder te maken, want wij leven nu, helaas, in een tijd, dat ons gereformeerde volk doorgaans een zeer zwak gezicht heeft en niet wel van verre zien kan, waarom men de goddelijke waarheden dus wel vlak op hunne oogen dient te leggen en er hen als met vinger en duim op wijzen. En ach, of de meesten, die dan nog maar eenigszins recht zien konden en niet veel erger gesteld waren dan degenen die daar roepen, Jes. LIX:10, Wij tasten naar den wand als blinden; en gelijk die geene oogen hebben, tasten wij.

Nadat wij dan gezien hebben hoe er tot een oprecht geloof noodzakelijk behoort eene vaste en zekere kennis van God, van Christus en van de waarheid des H. Evangeliums, zoo laten wij nu verder hooren van hoedanige natuur die kennis is en hoe het gemoed van een waar geloovige door dezelve in de kracht des Heiligen Geestes tot zaligheid werkzaam is.

De Onderwijzer zegt, dat het oprecht geloof is een zeker weten of kennis, waardoor ik het al voor waarachtig houd, dat ons God in zijn Woord geopenbaard heeft.

Dit is niet zoo te verstaan, alsof het geloof eene algemeene, uitgebreide kennis is van alles, wat in den Bijbel beschreven is, zoodat men dit alles zonder onderscheid klaar en zeker in zijn verstand zou moeten bevatten en het alles alzo voor waarachtig houden.

Neen, gansch niet. Deze zaak ligt veel gemakkelijker en eenvoudiger. Het wil in den grond niet anders zeggen dan dat tot een oprecht geloof noodzakelijk eene zoodanige kennis Gods vereischt wordt, zooals God zichzelf in Christus Zijnen Zoon

door het Evangelie aan ons openbaart, waardoor wij vast en zeker in ons gemoed gelooven, dat het alles tezamen, bekend en onbekend, volkomen waarachtig is, wat ons de Heere in zijn heilig Woord, dat door ingeven zijns Geestes, en door den dienst van heilige menschen beschreven is, heeft gelieven te openbaren, zoodat daar niets gesteld is, in dat gansche Woord, dat niet volkomen en eeuwig waarachtig, en dus aller aanneming waardig is.

Kortom, deze geloovige kennis is anders niet, dan hetgeen de heilige Paulus schrijft aan de Thessalonicensen: 1 Thess. II:13, Daarom danken wij ook God zonder ophouden, dat, als gij het Woord der prediking Gods van ons ontvangen hebt, gij dat aangenomen hebt, niet als der menschen woord, maar, gelijk het waarlijk is, als Gods Woord, dat ook werkt in u, die gelooft.

Ziet! als een mensch door de genade Gods zoo zeer verlicht en veranderd wordt, dat hij het geheele woord der prediking, en het gansche beschreven Woord, nu niet meer houdt en aanziet als een bloot menscheijk woord en getuigenis, gelijk hij altijd in den grond doet, zoolang hij nog onbekeerd en ongeloovig in zijn hart blijft, maar als hij datzelfde Woord nu met alle eerbied, liefde en hoogachting waarlijk ontvangt en aanneemt als Gods Woord, en dat in den grond van zijn gemoed waarlijk daarvoor houdt en nu oprechtelijk gelooft, dat het al tezamen volkomen waarachtig is wat in dat Woord van God geopenbaard en beschreven is, dan, dan heeft de mensch die *zekere kennis* van God ontvangen, waarvan de Onderwijzer hier spreekt, en waarin het oprechte geloof eensdeels bestaat. En wat is dan toch deze zekere kennis des oprechten geloofs? Zij is anders niet, geliefden! dan een zuiver hemelsch licht van de kennis Gods in Christus, hetwelk van den Heiligen Geest door het Evangelie en deszelfs verkondiging in den duisteren grond van des menschen doode harte ontstoken of geschapen wordt, gelijk de Apostel ons alzo leert, 2 Cor. IV:6, want God, die gezegd heeft, dat het licht uit de duisternis zou schijnen, is Degene, die in onze harten geschenken heeft, om te geven verlichting der kennis der heerlijkheid Gods, in het aangezicht van Jezus Christus. Nu, bij en door dat Goddelijk en geestelijk licht in het duistere hart, leert die arme zondaar, die gelooft, God den Heere klaarlijk kennen in Zijne onbegrijpelijke heerlijkheid, in het aangezicht van Jezus Christus. Hij ziet hier nu God den Heere voor zich, dien hij tevoren nooit gezien, en Hem daarom nooit recht bemind noch gevreesd had; en den Heere alzo in zijne hooge heerlijkheid

aanschouwende, zoo leert hij Hem nu kennen als Waarachtig en Almachtig. *Waarachtig* als die niet kan liegen of bedriegen in alles, wat Hij ons menschen in Zijn heilig Woord zoo veelvuldig geopenbaard heeft; en *Almachtig*, als die alles zekerlijk kan, en wil, en zal doen, wat Hij in dit Zijn Woord gezegd, beloofd en bedreigd heeft. En alzoo begint eene zoodanige ziel dan nu voor Gods Woord heiliglijk te beven, gelijk de Heere zegt: op dezen zal ik zien, op den arme en verslagene van geest, en die voor Mijn Woord beeft, Jes. LXVI: 2.

Hij heeft nu, door de kracht des Heiligen Geestes, een zekere kennis, een diepen indruk, en eene vaste overreding in zijn gemoed, die hij nooit weder geheel kan verliezen, hoe ellendig hij anders schoon al worden mag, dat de heilige Schriftuur Gods eigen en waarachtig Woord is, dat Hij tot de menschenkinderen spreekt door allerlei bedienelijke middelen; en dat die gansche waarheid des Evangelies, ontdekkende den weg van der zondaren verlossing en eeuwige zaligheid, geheel van God komt; en dat de waarachtige en almachtige God daarvan alleen de Werkmeester is.

Dit doet hem dan die geheele waarheid Gods met de hoogste liefde en eerbied omhelzen en daarvan voor zichzelf een geloovig gebruik maken door de kracht en werking des H. Geestes. En dit is nu die Goddelijke en geestelijke kennis des geloofs, waarvan zoo menigvuldig gesproken wordt in de H. Schrift en waarvan geschreven staat Jes. LIII: 11, door Zijne kennis zal Mijn knecht, de Rechtvaardige, velen rechtvaardig maken. Al wie deze vaste en zekere kennis Gods en Zijner heilige Waarheid door den Geest in Zijn hart ontvangt, die ontvangt ook het eeuwige leven. Want dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, den eenigen waarachtigen God en Jesum Christum, Dien Gij gezonden hebt, Joh. XVII: 3.

En ziet! deze *zekere kennis* in het gemoed eens armen en uitverkoren zondaars, is nu het eerste deel van een *oprecht geloof*, volgens den Onderwijzer, waardoor de mensch deel aan Christus verkrijgt en in Hem voor eeuwig behouden wordt. Ja deze zekere kennis is als de grondslag des inwendigen geloofs zelve, zonder welke het geloof of het geloovig vertrouwen van onzen geest op God in Christus, in geens menschen gemoed ooit komen kan, noch een oogenblik bestaan, daarom is er zooveel valsch, bedriegelijk en ongoddelijk geloof hedendaagsch onder de menschen, omdat hun deze kennis Gods ontbreekt, en dat helder hemelsch licht nog nooit door den Heiligen Geest in hunne harten ontstoken is.

O! van hoevelen moet niet gezegd, ja luide uitgeroepen worden,

hetgeen Paulus slechts van sommigen zeide: 1 Cor. XV: 34, Want sommigen hebben de kennis Gods niet, ik zeg het u tot schaamte, dat is, opdat gij er nog eens recht over verlegen en beschaamd zoudt worden. Zij willen als Christenen en ware geloovigen zijn, ondertusschen zij kennen noch God, noch gelooven Zijn heilig Woord en Evangeliewaarheid niet. Dit blijkt middagmaal, omdat al hun doen en werkzaamheid alleenlijk hier op uitkomt, dat zij zichzelf met God willen verzoenen en bevredigen door hun eigen arbeid, pogingen, zuchten en tranen, en honderderlei woelingen van hunnen geest, die tezamen daarhenen gericht zijn, om God en Christus tot barmhartigheid over hen te bewegen, evenals ware God een zoo harde heer bij wien men zelfs jaren lang om genade moest smeeken eer hij ze den armen zondaren belieft te schenken. Maar wat zijn alle zulke bewegingen en woelingen des menschen toch anders dan enkel duisterheid en ongeloovigheid, waardoor zij in eeuwigheid niet tot de zaligheid geraken kunnen?

Wat is al zulk zuchten, pogen, wurmen en wroeten van 's menschen kant toch anders dan de subtiële kracht van het werkverbond waarbij hij nog geheel leeft?

Maar, o! hadden deze arme menschen die *zekere kennis Gods* in hunne zielen ontvangen door den Heiligen Geest, waarover wij nu, als zijnde het eene deel, of de grond des oprechten geloofs, gehandeld hebben, en *hielden zij*, door middel van die zekere kennis, *voor waarachtig*, met hunne harten, *al wat God ons in Zijn heilig Woord geopenbaard heeft*, dan zouden zij immers ook in hun binnenste overreed zijn, door de werking des Heiligen Geestes, van de waarheid des Heiligen Evangeliums, hoe God hun en alle arme zondaren en zondaressen, die maar oprecht, gewillig en heilbegeerig zijn, uit eeuwige barmhartigheid en grondelooze vrije genade, Zijn eigen Zoon Christus Jezus tot een volkomen Verlosser en Zaligmaker schenkt en aanbiedt, getuigende, dat het eeuwige leven in dezen Zijnen Zoon is, en dat dit voor hun is, als zij maar dezen Zijnen Zoon met geloovige harten tot hun volkomen Zaligmaker om niet willen hebben en aannemen.

En zoodra zij dit alzoo waarlijk, met eene zekere, Goddelijke kennis geloofden, zouden zij immers aanstonds met zulk ongeloovig pogen, wroeten en wurmen van hunnen kant, in den grond hun harten geheel en al ophouden. Zij zouden hun eigen weg, om God tot barmhartigheid over zich te willen bewegen, aanstonds als een geheel verkeerden en ongeloovigen weg, geheel laten varen; want zij zouden dan zien en waarlijk gelooven, door de zekere

kennisse Gods, en door het licht des Heiligen Evangeliums, dat God oneindig is in genade en barmhartigheid, en dat Hij ook Zijn eigen Zoon niet gespaard heeft, maar Hem voor ons allen heeft overgegeven, en zoo zouden zij zich dan immers aanstonds, bij dat licht des geloofs van Gods waarachtige en grondelooze barmhartigheid, geheel wenden en begeven tot den Heere Jezus, den beloofden Middelaar en Verlosser; zij zouden zich als arme verloren zondaars tot Hem laten trekken met menschenzeelen enz., en zoo zouden zij dan aanstonds met een waarachtig hart overgaan tot dat andere deel des oprechten geloofs, namelijk, tot dat *zeker vertrouwen*, daar de Onderwijzer nu vervolgens van spreekt, dat niet alleen anderen, maar ook mij, vergevinge der zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid van God geschonken zij, uit loutere genade, alleen om de verdiensten Christi wille, van welk ander deel des waren geloofs wij nu, als het den Heere zal behagen, in eene volgende Predikatie, ook met uwe aandacht hopen te handelen.

Ach! of der menschen blinde oogen hier dan nu zien mochten de uitnemende kostelijkheid van dat ware en oprecht geloof, dat de Catechismus ons hier beschrijft; en dat zij alle ander geloof als gebroken bakken nu eens mochten laten varen, om maar alleen dezen parel van groote waarde te verkrijgen!

Hiertoe bewege en bewerkte de Heere door Zijnen Geest der armen zondaren harten, en doe hen nog eens alle hunne slechtigheden verlaten, en treden op den weg des verstands, om te koopen dat beproefde goud, komende uit het vuur, dat oude gereformeerde, beproefde geloof, dat in de harten van duizend, duizend martelaren en heilige geloofsbelijders, op den brandstapel en midden in de vlammen des vuurs, altijd goed en onverteerd bevonden is!

Amen; de Heere doe alzoo.

2e CATECHISMUS-PREDICATIE.

ZONDAG VII. VRAGE 21, 22 en 23.

Tekst: EPH. III: 12.

Alvorens wij tot de verhandeling van onze stoffe uit den Catechismus overgaan, is het noodig, dat wij eerst kortelijk onzen afgelezen tekst wat nader voor uwe aandacht openleggen. Gij ziet klaar, dat de Apostel hier spreekt tot de geloovige Gemeente des Heeren te Epheze, dat is, tot alle geloovige Christenen, zonder onderscheid tot zwakken en sterken, want het zou eene groote ongerijmdheid zijn als iemand het zoo wilde begrijpen, dat Paulus dezen zijnen zendbrief maar alleen geschreven had aan de sterk verzeerde Christenen van Epheze en dat hij alle duistere, sukkelende en zwakke Christenen, die zijn troost en raad meest noodig hadden, geheel zou zijn voorbijgegaan, zonder hen eens te verwaardigen de minste melding van hen te maken. Ook moeten wij niet meenen, dat de gansche Ephesische Gemeente alleen uit sterke en verzeerde Christenen bestond en dat er onder hen geene bekommerde en zwakgeloovige Christenen gevonden werden en alsof Paulus zeker wist, dat het alzoo met hen gelegen was, want het tegendeel openbaart zich zeer klaar aan alle kanten. De Kerk van Christus bestaat altijd en overal beide uit zwakken en sterken, uit kinderen, jongelingen en vaders in Christus, en onze Apostel had ook geen bijzonder onderzoek gedaan wegens den staat van ieders geloove hier te Epheze, want hij had reeds een geruimen tijd van hen afwezig geweest. Hij zat destijds om het Evangelie te Rome gevangen en hij hoorde slechts in het gemeen van hunnen staat door anderen, gelijk hij zelf zegt, Kap. I: 15, dat hij ook gehoord had het geloof in den Heere Jezus, dat onder hen was, en de liefde tot al de heiligen.

Ja, hij hield hen hier te Epheze meerendeels nog klein en zwak te zijn in het geloof, daarom schrijft hij hun vs. 14 enz. van ons tekstkap.: hoe hij zijne knieën voor hen boog tot den Vader onzes Heeren Jezu Christi, opdat Hij hun gawe naar den rijkdom Zijner heerlijkheid, met kracht versterkt te worden naar den inwendigen

mensch, opdat Christus nog eens meer door het geloof in hunne harten mocht wonen enz., zoodat het dan nu inimmers klaarlijk blijkt, dat Paulus hier algemeen spreekt tot alle ware geloovigen, zonder aanzien van sterken of van zwakken.

En wat getuigt hij nu? Hij zegt, dat zij allen in den Heere Jezus hebben de vrijmoedigheid en het vertrouwen door het geloof aan Hem. Om aanstonds en met korte woorden de rechte uitlegging van deze woorden te hebben, hebben wij maar den kantteekenaar in te zien, die ons de zaak in den grond verklaart, zooals het zijn moet. Zijne verklaring, wanneer men zijne onderscheidene aantekeningen op ieder woord bijeen voegt, komt zakelijk hierop uit, dat namelijk alle ware geloovigen in en door den Heere Jezus de vrijmoedigheid hebben om God hunnen Vader als kinderen aan te spreken en om te roemen op de hope der heerlijkheid Gods, dat zij ook allen den toegang in Christus tot God den Vader hebben en door den H. Geest als met de hand tot Hem geleid worden, ja dat zij ook een vertrouwen des geloofs op God hebben, dat is, dat zij door het geloof in Christus, als hun Middelaar, gelooven en vertrouwen op God, en tot Hem eenen vrijmoedigen toegang hebben.

Dit alles is voorzeker het ware geloof eigen, geliefden! Hoe zwak of klein het ook zou mogen zijn en met hoeveel strijd, tegenstand, wantrouwen en twijfelmoeidigheid des vleesches het ook veeltijds moge vergezeld gaan, er blijft nochtans in het gemoed van een Christen door de kracht en werking des Heiligen Geestes altijd zoo iets liggen, dat het ware geloof in zijn grond en wortel uitmaakt en dat in geen ongeloovige wordt gevonden, waardoor hij gedurig zijn hart, als 't ware, tegen alle twijfeling en tegenstand van vleesch en bloed in de kracht des Heiligen Geestes opheft en met een kinderlijk vertrouwen tot God, als zijnen Vader, gaat in den Naam Zijns Zoons Jezu Christi, vertrouwende op Zijne genade en op Zijne onveranderlijke Goddelijke beloften, dat Hij voor hem in Christus een verzoend en goedgunstig Vader is en dat Hij hem zekerlijk om de offerande Jezu Christi alle zijne zonden vergeven heeft en nooit meer op hem schelden of toornen zal.

Een geloovig Christen roept hier uit den binnensten grond zijns harten en met alle oprechtheid en welmeenendheid, alhoewel dikwijls maar stamelende als een klein jong kind, dat pas begint te spreken, Abba, mijn Vader! ik vertrouw en geloof dat Gij mijn barmhartige Vader zijt en dat Gij mij, arm zondaar, om uwes Zoons Jezu Christus wil, mijne zonden nimmermeer zult toerekenen; ik verlaat mij op Uw Goddelijk Woord; ik vertrouw mij op Uwe eigene beloften, die immers niet liegen noch bedriegen kunnen.

Ziet, dit zeker vertrouwen op Gods genade laat het ware geloof zich nooit ontrukken, ofschoon het door droevige aanvechtingen en bestrijdingen des vleesches somtijds en langen tijd in een geloovige zeer kan onderdrukt, verzwakt en verduisterd worden, waarvan de zonden en een los aardschgezind leven dikwijls en meest de oorzaken zijn. Maar dit kan de eigen aard en natuur des waren geloofs nooit minder of meerder veranderen; het geloof blijft altijd in wezen en grond hetzelfde; en het zeker vertrouwen aangaande Gods barmhartigheid en de bezworene beloften van de genadige vergeving der zonden in Christus blijft altijd bij het geloof, en als een allerwezenlijkst ingrediënt in het geloof inhangen, want een geloof zonder vast en zeker vertrouwen, is een dood en werkeloos geloof. Daarom zegt de Apostel, Hebr. III: 6, dat wij, geloovigen, het huis van Christus zijn en dat wij altijd een vaste woonstede van Zijn Geest blijven, indien wij maar de vrijmoedigheid en den roem der hope tot den einde, dat is, tot het einde onzes levens, toe vasthouden, zonder die door ongeloof immermeer uit onze harten weder geheel te verliezen, want alzoo verloren wij ons geloof zelf, dat ons alleen behouden en zalig maken kan. Doch Christus, onze getrouwe en barmhartige Hoogepriester, heeft een zeer groot medelijden met onze zwakheid. Hij weet dat wij zelve ons geloof niet kunnen bewaren tegen allen strijd en zware aanvechtingen des vleesches en des Satans. Daarom heeft Hij voor ons gebeden, dat ons geloof niet ophoude en dat wij onze vrijmoedigheid en ons zeker vertrouwen des geloofs tot den einde toe mogen vasthouden. En hier moogt gij, arme geloovige zielen, vast staat op maken en er u gewis op verlaten, want Hij die het ons beloofd heeft, is getrouw.

Na zoodanige voorafpraak, die ons al aanstonds een groot licht in de zaak des geloofs kan geven, gaan wij nu tot de verdere verhandeling van die groote verborgenheid des geloofs met de hulp en genadige zegen des Heeren over, en zullen de zaak nu wederom opvatten waar wij die vorige reis hebben afgebroken.

De Catechismus stelt het ware geloof, gelijk men in de oude Gereformeerde kerk altijd gewoon was te doen, en dat ook zeer goed en recht is, in twee deelen of zaken, namelijk: in *eene zekere kennis* en in *een zeker vertrouwen*. Over het eerste deel hebben wij de vorige keer met uwe aandacht gehandeld, en hebben toen in het breede gezien en uit Gods heilig Woord klaarlijk verstaan, hoe tot een oprecht geloof, waardoor men den Heere Jezus alleen kan worden ingelijfd, noodzakelijk en allerwezenlijkst wordt ver-

eischt een zekere kennis Gods, die de Heilige Geest in onze harten werkt en versterkt door de verkondiging des H. Evangeliums, waardoor wij van harte geloovig gemaakt worden aan de waarheid van Gods heilig Woord, houdende in ons gemoed voor waarachtig alles wat God ons in Zijn Woord geopenbaard heeft. Wij zagen dat die *zekere kennis* Gods, waardoor wij alzoo aan de waarheid van Zijn heilig Woord met het hart gelooven, niet slechts een deel, maar zelfs de inwendige grondslag des oprechten zaligmakenden geloofs is, zonder welke er nimmer eenig oprecht geloof of geloovig vertrouwen in 's menschen hart kan ontstaan of plaats kan grijpen; maar dat alles een vals, ijdel en bedriegelijk geloof is, dat niet vergezeld gaat met eene vaste en zekere kennis Gods, en van de waarheid van Zijn heilig Woord en hetgeen daarop als op een vasten grondslag gebouwd is. Ach! of deze zaak van ons allen wel begrepen wierde! de Heere leere ons die toch wel begrijpen!

Nu, geliefden! laat ons dan stellen, dat deze grondslag alzoo vooraf waarlijk in des geloovigen zondaars harte vast en zeker ligt en voor eeuwig liggen blijft, dat hij door de werking des Heiligen Geestes en door middel des Evangeliums nu een *zekere kennis* Gods en een vast geloof aan de geopenbaarde waarheid van Zijn heilig Woord verkregen heeft, alhoewel niet zonder veel twijfeling en duisternis des vleesches en aanvechtingen des Satans, gelijk wij laatstmaal gezien hebben; alzoo zullen wij nu dan op zoodanig fundament verder gaan vernemen, hoe die geloovige zondaar uit kracht van deze zijne *zekere* en geloovige kennis Gods en Zijner heilige waarheid, nu ook noodzakelijk zijn *vertrouwen* zekerlijk en met zijn hart oefent door de kracht des Heiligen Geestes, op God en Zijne onveranderlijke beloften in het heilig Evangelie.

Wij willen deze gewichtige zaak allengskens van trap tot trap klaar maken, en die, naar der menschen vatbaarheid, zoo eenvoudig zoeken voor te stellen als ons met de hulp des Heiligen Geestes eenigszins doenlijk zal zijn; want onze hartelijke begeerte is, dat wij toch eens en vooral in deze gewichtige zaak der eeuwige zaligheid van alle de Christenen recht begrepen en verstaan mogen worden, en dat alle die slinksche vooroordeelen en kwade verdenkingen van velen tegen de eenvoudige waarheid van Christus, waarmede de Satan in deze dagen zulk een groot voordeel doet, door Gods ontfermende genade nog eens geheel uit der menschen gemoederen mogen uitgeroeid worden, en dat wij allen alzoo nog eens mochten komen tot de eenigheid des geloofs en der kennis

des Zoons Gods, gelijk er toch maar één Heere, één geloof en één doop waarlijk is.

Er blijft dan vooraf als eene eeuwige waarheid vastgesteld, dat een arm zondaar, die oprechtelijk gelooft tot zaligheid, *eene zekere kennis* Gods in zich heeft door de werking des H. Geestes, door welke kennis hij nu in den grond zijns harten in waarheid gelooft en voor waarachtig houdt, alles wat God in Zijn heilig Woord geopenbaard heeft. Die grondslag moeten wij zeer vasthouden en altijd van nabij in het oog houden, indien wij het *vertrouwen* des geloofs, waarvan de Onderwijzer nu vervolgens spreekt, wel zullen kunnen begrijpen. De eerste vraag is hier dan nu: Wat openbaart de Heere God toch in Zijn heilig Woord, hetwelk aan den armen zondaar, zoodra hij het oprechtelijk als waarheid gelooft, door de kracht des Heiligen Geestes, zulk een vast en zeker vertrouwen geeft en doet opnemen in zijn hart, dat niet alleen aan anderen, maar ook aan hem vergeving der zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid van God geschonken zij uit loutere genade, alleen om de verdiensten Christi wille, hetgeen het andere deel des geloofs is en met het eerste deel samengevoegd zijnde een oprecht geloof uitmaakt, waardoor wij den Heere Jezus tot onze zaligheid en eeuwige verlossing worden ingelijfd en alle zijne weldaden aannemen, zooals de Onderwijzer tevoren geleerd heeft?

Dit is nu eene vraag, geliefden, van het hoogste gewicht en aangelegenheid, aan welker klaar en recht verstand onze geheele kennis van de verborgenheid des geloofs hangt. Die dan de zaak dezer vraag niet recht begrijpt, zal voor en na in de waarachtige geloofsleer met zijn gemoed altijd duister blijven, in zijn verstand dwalen en niemand dan de Heere God alleen zal hem van zijne blindheid kunnen genezen door hem zelf het geloof te schenken, dat hij niet kan verstaan, tenzij hij het dadelijk in zijn hart ontvangen heeft, want het geloof is Gods gave, Eph. II: 8; en de natuurlijke mensch begrijpt niet de dingen die des Geestes Gods zijn, 1 Cor. II: 14.

Ziet hier dan, wat de Heere God den geloovigen zondaar zeer klaar in Zijn heilig Woord, tot zijne zaligheid en eeuwige verlossing openbaart en wat die zondaar door *eene zekere kennis* in de kracht des Heiligen Geestes nu ook met zijn gansche hart voor waarachtig houdt en overredend gelooft:

(1) De Heere God openbaart hem in Zijn heilig Woord, dat hij, arme geloovige, niet minder dan alle menschen *een groot zondaar* is, die alle de geboden Gods zwaarlijk overtreden en niet een

van dezelve ooit gedaan of gehouden heeft en dat hij ook van zijne jeugd en ontvangenis af steeds in zijn aard of natuur tot alle zonde en boosheid geneigd is en God, zijnen allerhoogsten Koning en Schepper, geenszins kan beminnen of Hem eenige schuldige eerbied kan bewijzen en dat hij daarenboven ook schuldig staat aan de overtreding Adams, waardoor zijn aard en natuur alzo allereerst is verdorven geworden. Het Woord zegt tot hem: Gij, gij zijt die zondaar, gij zijt die goddelooze, gij zijt die gruwelijke en snoode mensch, die vijand Gods. Nu, dit getuigenis Gods gelooft die arme mensch; hij ziet zichzelf benevens alle menschen, als zulk een gruwelijk en schrikkelijk zondaar. Ja Heere, zegt hij, dat ben ik, ik ben in ongerechtigheid geboren en in zonde heeft mij mijne moeder ontvangen, Ps. LI: 7. Het is waarachtig, Heere mijn God, dat ik U, mijn reinen en heiligen Maker, alzo gruwelijk onteerd, gesmaad en beledigd heb, en dat ik daartoe nog steeds geneigd ben.

O Heere! het is waarheid, wat Gij in Uw heilig Woord van mij zegt en openbaart; ik kan, ik wil dit voor U geenszins verbergen. Hij belijdt het voor den Heere, van zichzelf met eene hartbrekende schaamte, droefheid en zeer diep berouw. O! hij klopt op de heupe, hij smelt weg in boetvaardige tranen, hij is bitterlijk verlegen en gewond in zijn gemoed; hij schrikt, hij walgt van zichzelf; hij roept uit: o Heere! zoo Gij met mij, arme zondaar, wilt gaan in 't gerichte, niet één uit duizenden zou ik U antwoorden, Job IX: 3.

(2). De Heere openbaart hem verder in Zijn heilig Woord, dat Hij, de Heere, een oneindig, heilig en rechtvaardig God is, die Zichzelf schrikkelijk over de zonde en den zondaar vertoorn, en die den zondaar noodzakelijk tijdelijk en eeuwig straffen en toorn vergelden moet. De Heere God openbaart hem, dat hij, arm zondaar, zoowel als alle andere menschen, door de zonde geheel van Hem, en van Zijne zalige gemeenschap gescheiden is; dat hij een kind des toorns is, dat hij ligt onder den vloek der wet, en voor God verdoemelijk is, met de geheele wereld, Rom. III: 19.

Nu, dit alles gelooft de arme zondaar ook weder, door die *zekere kennis* Gods, die de Heilige Geest in zijn hart werkt; en hij is over deze zijne rampzalige ellende geheel verslagen; zijn hart wordt daarover geheel verbroken; hij merkt zichzelf niet anders aan dan als een waarlijk verdoemelijk, strafschuldig en vervloekt zondaar voor God; als een slaaf der helle en des Satans in zichzelf, die den eeuwigen dood en de verdoemenis verdient

heeft, en die niet de allerminste versoening of genade Gods waardig is; en het berouwt hem ten hoogste, dat hij den Heere zijnen God zoozeer vertoorn heeft door zijne zonden,

O! hij kan het leedwezen en de smart, die hij daarover in zijn hart gevoelt, met geen woorden uitdrukken. Hij roept uit: o Heere! mijn God! straf mij toch niet in Uwen toorn, kastijd mij niet in Uwe grimmigheid; want zoo Gij de ongerechtigheid wilt gadeslaan, Heere, wie zal bestaan? Ps. VI: 2 en CXXX: 3.

(3). De Heere God openbaart den armen geloovigen zondaar ook in Zijn Woord, dat hij in zichzelf een gansch arm, ellendig, onmachtig en verloren zondaar is, die niets doen kan tot zijne verlossing en behoudenis; die ook geene de minste hulp kan vinden bij eenig schepsel in hemel of op aarde, maar die zonder Christus, en zonder Gods genade voor eeuwig sterven en vergaan moet. Ook dit gelooft die arme zondaar alweder, door die zekere kennis Gods en van Zijne heilige waarheid. Hij bevindt zichzelf waarlijk geheel arm, rampzalig, ten hoogste onmachtig en diep ellendig; hij ziet dat alle zijne gerechtigheden maar zijn als een wegwerpelijk kleed, Jes. LXIV: 6, en dat hij zichzelf in geen deele in het leven kan behouden. Hij zinkt weg in zijne diepe machteloosheid; hij is geheel radeloos in zichzelf; hij roept uit, met een gansch verbroken en verslagen gemoed, dat het met hem buiten hope is, en dat hij in zichzelf geheel en voor eeuwig ellendig, jammerlijk, arm, blind en naakt is, Openb. III: 17; en dat hij, buiten en zonder Christus, eindeloos moet vergaan.

Ziet eens! hoe vast en zeker een waar geloovig zondaar tot hertoe dat alles met zijn hart gelooft en voor waarachtig houdt, dat God hem in Zijn heilig Woord komt te openbaren en door de werking des Heiligen Geestes op zijn gemoed te drukken.

Maar hier blijft het nog geenszins bij, neen de Heere God openbaart (4) dien armen geloovigen zondaar nog al verder in Zijn heilig Woord, dat Hij, de Heere, ook een oneindig, genadig, goedertieren en barmhartig God is, en dat dit zijn natuur en wezen zelf is; dat Hij, zoo waarachtig als Hij, de Heere, leeft en de alles vermogende God is, volstrekt geen lust of behagen heeft in den dood des goddeloozen en stervende zondaars, Ezech. XXXIII: 11. O neen, dat Hij zich de zaligheid en de behoudenis der wereld onbegrijpelijk zeer ter harte laat gaan; dat Hij van Zijnen kant een verbond des vredes wil maken met alle arme boetvaardige zondaren, die daar maar een oprechte lust en behagen in hebben, en zich weder tot den Heere hunnen God willen bekeeren; en

dat de Heere God daartoe Zijn vrede en Zijne genade aan alle zondaren en zondaressen, die onder het Evangelie leven, laat aanbieden, en hen luide laat toeroepen: wendt u naar Mij toe en wordt behouden, Jes. XLV : 22.

Nu, dit alles gelooft die arme zondaar ook al weder en houdt het voor volkomen waarachtig in den binnensten grond van zijn gemoed, door die *zekere kennis* Gods, die door den Heiligen Geest zoo vast in zijn hart gewerkt is. O! hier ziet hij nu den Heere voor zich met het oog des geloofs, en door het helder licht des Evangeliums dat in zijn hart ontstoken is, als dien oneindig goedertieren en barmhartigen God, die, gelijk Hij volstrekt geen lust of behagen heeft in den dood van eenigen goddeloozen zondaar, Hij ook evenzeer den dood van hem, goddelooze, arme en boetvaardige zondaar, niet begeert; neen, maar dat Hij immers zoowel aan hem als aan alle andere arme zondaren en zondaressen, door het Evangelie vrede, genade en barmhartigheid laat verkondigen, dewijl Zijne goedertierenheid en eeuwige menschenliefde zoo groot is, en ook als zoodanig in het Evangelie geopenbaard wordt, dat Hij ook niet een eenig zondaar, zelfs niet den allergoddelooste, er van uitsluit.

O! wat is dit nu niet een blijde boodschap voor onzen arme, verslagene en geloovige zondaar! Hoe gaarne hoort hij daar niet naar! Hoe uitnemend dierbaar en verkwikkelijk is hem niet die zoete taal des Evangeliums, als hij God daar zoo luide tot de wereld hoort roepen: Zoude ik eenigszins lust hebben aan den dood des goddeloozen? Ezech. XVIII : 23. Alsof de Heere wilde zeggen: hoe zou dat toch in Mij vallen kunnen, dat ik, de Heere, die zoo vol genade en barmhartigheid ben, een arme, ellendige zondaar zou laten sterven en vergaan, daar Mijn rechterhand hem verlossen en behouden kan, als hij maar tot Mij wil komen?

O zoete en grondelooze barmhartigheid Gods! o eeuwig God! vol liefde en genade! Hoe moet een arm verlegen zondaar, die waarlijk aan deze onbegrijpelijke barmhartigheid Gods met zijn hart gelooft, hier niet uitroepen met Mozes, als hij den Heere blinkende voor zich zag voorbij gaan, Exod. XXXIV : 9, O Heere! Heere God! barmhartig en genadig, lankmoedig en groot van weldadigheid en waarheid!

(5). Maar dit is het nog niet al; neen, het Evangelie ontdekt den armen, verslagen en geloovigen zondaar nog schooner dingen; (en hier is nu alle aandacht op dit stuk noodig, want nu zullen wij de rechte bron en grond gaan openen waaruit dat *zekere vertrouwen des geloofs* van de zaligheid, en de vergeving der

zonden, welke de Onderwijzer hier nu als het andere deel des geloofs terneder stelt, noodzakelijk en zeker voortkomt in het hart van den geloovigen zondaar, door de werking des Heiligen Geestes) God openbaart hem in Zijn Woord ook zeer klaar den weg, in en door welken Hij alzoo zijne grondelooze genade en eindelooze barmhartigheid aan alle arme zondaren en zondaressen wil bewijzen, namelijk: Zijnen geliefden en eeniggeboren Zoon Christus Jezus, in wien Hij alleen Zijn welbehagen heeft; want deze is de Weg, de Waarheid en het Leven, Joh. XIV : 6. God getuigt in Zijn woord van dezen Zijnen Zoon, dat in Hem het eeuwige leven eens armen dooden zondaars is, 1 Joh. V : 11; dat Hij hem door Zijne rechterhand heeft verhoogd tot een Vorst en Zaligmaker, om Israël te geven bekeering en vergeving der zonde, Hand. V : 31, dat Hij de wereld alzoo lief heeft gehad dat Hij Zijn eeniggeboren Zoon heeft gegeven, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, dat is: die Hem met een waar geloof voor zijn eenigen en volkomen Zaligmaker aanneemt, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe, Joh. III : 16.

Ja, God openbaart hier den armen zondaar, die gelooft in Zijn heilig Woord en Evangelie, hoe Hij dezen zijnen Zoon eenmaal aan het hout des kruises heeft verhoogd, als den Borg en Zaligmaker aller boetvaardige en geloovige zondaren en zondaressen, en hoe hij eenmaal geleden heeft, Hij, Rechtvaardige, voor de onrechtvaardigen, opdat Hij hen tot God zoude brengen, 1 Petr. III : 18; en hoe Hij nu in Christus de wereld met zichzelf verzoenende is, hare zonde haar niet toerekenende, 2 Cor. V : 19. En, als ware dit alles nog niet genoeg om den armen zondaar te overtuigen van Zijnen goeden wil en genegenheid, om hem door dezen zijnen eigen Zoon te behouden en te zaligen, zoo openbaart de Heere den armen geloovigen zondaar zeer klaar in zijn Heilig Woord en Evangelie, en leidt hem daarin met het licht zijns Geestes, hoe Hij dezen Zijnen Zoon Christus Jezus tot een Verlosser en Zaligmaker aanbiedt en geeft uit loutere genade, in het algemeen, aan alle arme en gewillige zondaren, zonder onderscheid, en Hem aan hun allen voorstelt tot eene verzoening, door het geloof in Zijnen bloede, Rom. III : 25. Hoe Hij hun allen, met en door Zijnen Zoon, ook de vergeving aller hunner zonden, uit genade belooft en aanbiedt gelijk Paulus dit ook predikte aan alle de Joden zeggende, Hand. XIII : 38, zoo zij u dan bekend, mannen broeders, dat u door dezen vergeving der zonden verkondigd wordt; dat is: geschonken en aangeboden, indien gij maar met een oprecht geloof die genade Gods, door Christus, op de be-

loften des Heiligen Evangelies wilt ontvangen en aannemen; (daarom gaf Christus deze last en commissie aan Zijne discipelen, Luk. XXIV:47, wanneer Hij van de aarde ten hemel voer, als een van Zijne laatste bevelen, dat zij in Zijnen Naam zouden prediken bekeering en vergeving van zonden, onder alle volkeren, beginnende van Jeruzalem).

En tevens, hoe Hij hun, met die vergeving der zonden, ook alle andere goederen van de zaligheid, door Christus verworven, uit genade schenkt, naardien zoodra zij maar oprechtelijk, door de kracht des Heiligen Geestes gelooven, Christus hun dan terstond geworden is wijsheid van Gode, rechtvaardigheid, heiligmaking en verlossing, 1 Cor. 1:30. Zoodat hier, om eeuwig met God verzoend te zijn, en alle zaligheid, en dat eeuwig leven van Hem, uit genade te ontvangen, voor den armen zondaar niet anders te doen valt, dan maar oprechtelijk te gelooven, door zijn hart voor Christus en voor Gods genade wijd te openen, en dien aangeboden Middelaar met alle Zijne verdiensten en heilgoederen, als een genade-geschenk van Gods eeuwig liefde en grondelooze barmhartigheid met een oprecht geloof aan te nemen en om niet te omhelzen; nademaal dit aanbod des Evangeliums algemeen is voor alle arme zondaren, die zoodanig een Borg en Zaligmaker met alle Zijne heilgoederen waarlijk noodig hebben, en Christus zelf hier ook alle arme zondaars en zondaresen zeer vriendelijk tot zich roept en ernstig noodigt, zeggende: komt herwaarts tot Mij, allen die vermoeid en belast zijt en Ik zal u ruste geven voor uwe zielen, Matth. XI:28. En die dorst heeft kome, en die wil, neme het water des levens om niet, Openb. XXII:17.

Ziedaar geliefden! zoo, en niet anders, ligt het Evangelie Gods overal in het Heilig Woord zeer klaar beschreven. Daar is geen ander Evangelie, geen anderen weg tot zaligheid van God in Zijn Woord geopenbaard dan dezen, die wij daar nu gehoord hebben, waarin de Heere God aan alle arme zondaren eene zekere, gewisse belofte doet, dat Hij hun den Heere Jezus, zijnen Zoon, tot een volkomen Zaligmaker en Verlosser schenkt; dat Hij hun, om Zijnentwille, uit genade alle hunne zonden vergeeft; dat Hij hen in Hem tot Zijne verzoende kinderen en tot gewisse erfgenamen des eeuwigen levens aanneemt, steeds van alles, wat tot hunne zaligheid noodig is, door Christus uit genade zal verzorgen, en hen zal blijven omhelzen met eeuwig liefde, indien zij maar met een oprecht geloof dat alles willen aannemen, en zich op deze zijne Goddelijke belofte van de zaligheid geheel

en alleen willen vertrouwen en verlaten, en dat zij met een gewillig verzaken van zichzelf en alle schepselen, zich geheel aan Hem in Christus op vrije genade willen overgeven.

Ziet! dit is het waarachtige en eeuwige Evangelie Gods; zoo openbaart Hij het ons in Zijn Heilig Woord; zoo laat Hij dat allerwege in de wereld verkondigen; en zoo moeten wij, Leeraars, dat Evangelie tot het einde der wereld toe prediken; want al ware het ook, dat wij, of een Engel uit den hemel, u een ander Evangelie verkondigden, buiten hetgene wij u daar nu verkondigd hebben, die zij vervloekt, Gal. 1:8. Nu, aan de rechte geestelijke en geloovige kennis van dit Heilig en Goddelijk Evangelie hangt het *oprechte geloof*. Nooit, in eeuwigheid, zal een arm zondaar een oprecht geloof tot zijne behoudenis en zaligheid in den grond zijns harten ontvangen, door de kracht en werking des Heiligen Geestes, tenzij de Heilige Geest hem allereerst dit Evangelie van Gods genade eenigszins recht doet kennen, klaar doet verstaan, en met zijn hart oprecht doet gelooven. Maar, als er nu een oprecht geloof in des zondaars hart is, dan gelooft hij van harte dit gansche Evangelie Gods, zooals het daar duidelijk en klaar in het Woord beschreven ligt, en dat door middel van die *zekere kennis* Gods, welke de Heilige Geest in zijne ziel gewerkt heeft; waardoor hij het, zonder eenig onderscheid, al voor waarachtig houdt, dat God ons in Zijn Woord geopenbaard heeft. En ziet! zoodra de arme zondaar alzoo waarlijk dat Evangelie Gods, dat hij nu in zijn hart zekerlijk kent en verstaat, op Gods getuigenis in het Woord, oprechtelijk, als eene gewisse ontwijfelbare waarheid gelooft, zoo gaat hij nu, door de werking des Heiligen Geestes, als een vast en noodzakelijk gevolg daarvan, een *zeker vertrouwen* des geloofs oefenen op God en Christus, en op den grond der Evangelische beloften.

(1). Hij heeft eene zeer zuivere en hartelijke liefde en hoogachting voor dat dierbaar Evangelie Gods in Christus, hij merkt dat aan als den eenigen en zekeren weg zijner eeuwige zaligheid en verlossing, uit Gods genade, door den Heere Jezus. Hij ziet oneindige schoonheid en dierbaarheid in dat zalige Evangelie van Gods genade.

O, daarin vindt die arme geloovige nu al zijn heil en al zijn lust, 2 Sam. XXXIII:5. Hij roemt het, hij verheft het bij zichzelf, hij prijst en aanbidt het, hij kan er zich niet genoeg over verwonderen, dat de Heere God zulk een onbegrijpelijken wonderweg van zaligheid voor arme goddelooze en verdoemelijke zondaren

heeft uitgevonden in zijne eeuwige wijsheid en grondeloze menschenliefde.

O, dat Evangelie komt hem zoo schoon en onelndig beminnelijk voor, dat hij er al het kostelijkste van de aardse dingen geheel door gaat vergeten; het is hem een getrouw woord en aller aanneminge waardig, dat Christus Jezus in de wereld gekomen is om de zondaren zalig te maken, van welke hij, in zijne eigene oogen, de voornaamste is, 1 Tim. 1: 15. Het is hem een blijde tijding als een boodschap uit verren lande, die als water is op eene vermoeide ziel.

(2) De arme geloovige zondaar heeft eene zeer hartelijke begeerte naar de dierbare genade Gods, die in het Heilige Evangelie ontdekt en beloofd wordt.

O, hij wendt zijne vermoeide en belaste ziel daar ganschelijk henen door de werking des Heiligen Geestes en hij ziet af van alle andere wegen en middelen van behoudenis. Het is niet te zeggen hoe sterk hij in den binnensten grond van zijn gemoed hijgt en verlangt naar Gods genade, naar de vergeving zijner zonden en naar de gerechtigheid en eeuwige zaligheid in Christus Jezus. O, zijne gansche hart hongert en dorst er naar. Hij kan die genade Gods in Christus Jezus geen oogenblik langer ontberen; neen, hij moet die hebben of hij moet gewisselijk in zijne zonden en onder den last des toorns Gods nu bezwijken en geheel vergaan. Hij kan het geen oogenblik meer zonder Christus stellen, want hij is nu een ware hongerige en dorstige naar de gerechtigheid geworden, hoedanigen Christus zalig spreekt, Matth. V: 6.

(3) Aldus strekt dan nu de arme geloovige, door de Almachtige kracht en werking des Heiligen Geestes, zijn hart zoo ver en wijd uit en verheft zich op de gewisse beloften des Heiligen Evangeliums, als op arendsvleugelen, zoo hoog, als 't ware, van de aarde tot den hemel, dat hij met een oprecht geloof de aangeboden genade Gods omhelst en aanneemt, den Heere Jezus Christus met eene sterke hand aangrijpt en zich geloovig de vergeving aller zijner zonden, de gerechtigheid en eeuwige zaligheid uit genade om de verdiensten van Christus, alzoo zekerlijk toepast en toeëigent, als hij zekerlijk voor zijne oogen ziet en met zijn hart gelooft, dat hem die uit vrije genade in het Heilige Evangelie van God geschonken en aangeboden worden. En hierin gaat de arme geloovige zondaar aldus te werk; hij zegt, door de heimelijke werking des Heiligen Geestes, op deze of diergelijke wijze in zijn hart tot God: „O Heere, mijn God en mijn Rotssteen! dewijl het Uwe

eeuwige liefde en grondeloze barmhartigheid is, van het begin der wereld af aan, door het Heilig Evangelie te openbaren dat Gij Uwen eeniggeboren Zoon Jezus Christus aan alle arme boetvaardige zondaren tot een volkomen Zaligmaker en Verlosser schenkt en Hem voor hen aan het hout des kruises verhoogd hebt, en dat Gij hun de vergeving aller hunner zonden, de gerechtigheid en eeuwige zaligheid in Zijnen Naam uit genade geeft en wilt dat alle menschen, op belofte des eeuwigen levens en op straffe der eeuwige verdoemenis, deze Uwe Goddelijke genade zullen gelooven en die van ganscher harte gewillig zullen aannemen, en eeniglijk al hun vertrouwen daarop zullen stellen in leven en in sterven, zoo kom ik, arm boetvaardig zondaar, hier dan nu tot U, o Heere mijn God! door de werking Uwes Heiligen Geestes; ik werp mij al bevende voor de voeten Uwer goddelijke barmhartigheid neder, steunende op Uwe gewisse beloften; ik neem met mijn gansche hart Uwen Zoon Christus tot mijn volkomen Borg, Zaligmaker, Koning en Verlosser aan; ik omhels van harte gewillig en bereid deze Uwe groote en ondoorgrondelijke goedertierenheid, dat Gij mij, arm ellendig zondaar, om de verdiensten dezes Uwen lieven Zoons, alle mijne zonden geheel vergeeft en mij die eeuwige gerechtigheid en zaligheid uit genade schenkt.

O Heere! mijn genadige God en Vader! ik wil aan deze, Uwe gewisse beloften, geenszins twijfelen, maar ik wil die zekerlijk en vast met mijn harte gelooven, en al mijn vertrouwen, in leven en in sterven, daar alleen op stellen; ik wil daarin al mijn troost en zaligheid alleen zoeken, en nergens daar buiten, in hemel of op aarde. Ik roep hier uit tot U, met mijn gansche hart: Wien heb ik nevens U in den hemel, nevens U lust mij ook niets op der aarde; bezwijkt mijn vleesch ende mijn harte, zoo is God de rotssteen mijns harten, ende mijn deel in eeuwigheid, Ps. LXXIII vs. 25 en 26”.

Ja, de arme zondaar, die alzoo waarlijk met zijn hart gelooft, voegt er nog verder bij en zegt: „O Heere, mijn God! dewijl ik, arm, ellendig zondaar, nog zoo zwak ben in dit mijn geloof, en gedurig van den Satan tot twijfeling en mistrouwen aan Uwe genade verzocht wordt, en daartegen geen hulp of krachten in mijzelve vind, zoo bid en smee ik U, Heere, mijn genadige God, dat Gij mij steeds wilt versterken, mij helpen en bijstaan door de kracht Uwes Heiligen Geestes, opdat ik in de verzoeking niet onderligge of bezwijke, maar den Satan en mijn ongeloovig vleesch steeds een sterken weerstand mag bieden en mij altijd dapper en standvastig in dezen goeden strijd des geloofs mag gedragen,

en eenmaal door Uwe genade alle twijfelingen des vleesches en alle aanvechtingen des Satans gelukkig mag te boven komen en alzoo de vrijmoedigheid en den roem der hope die Gij mij geeft, tot den einde toe mag vasthouden. Ziet dan nu, o Heere, mijn God! ik, arm zondaar, geloof en betrouw mij ganschelijk op Uwe genade; o! komt Gij toch steeds mijne ongeloovigheid te hulp!"

Ziet daar, geliefden, *dit, dit* is nu dat andere deel des *oprechten geloofs*, hetwelk de Catechismus noemt een *zeker vertrouwen*, dat niet alleen aan anderen, maar ook mij vergevinge der zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid van God geschonken zij uit loutere genade, alleen om de verdiensten Christi wille.

De Onderwijzer noemt het terecht: *een zeker vertrouwen*; niet alsof daar altijd in den geloovige een zeker en gerust vertrouwen was van zijne zaligheid, zonder eenige duisterheid, ongeloovigheid, schudding en twijfeling des vleesches; o, neen, ganschelijk niet! Alle ware geloovigen ondervinden dagelijks het tegendeel tot het einde huns levens en velen zijn dikwijls zeer zwak in het gelooven, en vol beroering en twijfelmoedigheid, en sterven ook somtijds wel in een zoo droevigen staat en varen met Elias met een onweder op ten hemel.

Maar als de Onderwijzer hier dit andere deel des geloofs alzo *een zeker vertrouwen* noemt, dan merkt hij dat vertrouwen aan op zichzelf en in zijn recht en eigenlijk onderwerp, teweten: in den geest des geloovigen, die anders de *nieuwe mensch* genoemd wordt, en die alleen het onderwerp en de woonplaats des oprechten geloofs is, want in het vleesch kan het geloof zijne zitplaats niet hebben, omdat dit uit zijn eigen aard en natuur enkel duisternis en ongeloof is, waarom het een geheel verkeerd zeggen is van sommigen, dat het geloof als geloof wat anders zou zijn in zijn eigen wezen en wat anders in zijn onderwerp, even alsof de geheele persoon des geloovigen het onderwerp van het geloof zou zijn dat geenszins zoo is, want de geest of de nieuwe mensch in een geloovige is eigenlijk maar alleen het onderwerp des geloofs; maar het vleesch of de oude mensch in dezelfde geloovigen, is het onderwerp van de twijfeling en van het ongeloof; zoodat een geloovige altijd gelooft naar den geest, en altijd twijfelt naar het vleesch. Wanneer dan nu de geest de overhand krijgt door de genade Gods, dan overwint het geloof voor dien tijd het ongeloof; maar, als weder op een ander tijd door de kracht der zonde, door aanvechting des Satans, door gemis van Gods werkzame genade en invloed, het vleesch de overhand krijgt boven den geest, dan overwint het ongeloof voor dien tijd het geloof,

en dan is het ongeloof sterker dan het geloof, dan willen de arme zielen gelooven, maar zij kunnen niet gelooven, gelijk de Schrift zegt, Gal. V: 17, alzo dat gij niet doet, hetgene gij wilt, en Rom. VII: 15, want hetgene ik wil, (te weten alleenlijk en geheel gelooven, en mij van mijne zaligheid op Gods genade volkomen verzekerd houden zonder eenige twijfeling) dat doe ik niet, maar hetgeen ik haat, namelijk, alle ongeloof en twijfelen aan mijne zaligheid in Christus, dat doe ik.

Maar geliefden! dit maakt daarom in den eigen aard en natuur des oprechten geloofs nooit eenige de minste verandering, maar *geloof* blijft eeuwig en altijd *geloof*, en nooit anders als *geloof*, al gaat het ook met duizend ongeloovige twijfelingen des vleesches vergezeld. Goud is goud, al lag het ook nog zoo zeer vermengd in en onder een grooten klomp aarde; want goud is geen aarde en aarde is geen goud. Vuur blijft vuur, al lag het ook nog zoo diep begraven onder de asch, zoodat men het nauwelijks opdelfen, vinden of eenig teeken en werkzaamheid daarvan gewaar kon worden. Licht blijft licht al is er ook nog zooveel duisternis en nevel mede vermengd. Licht en duisternis blijven altijd twee onderscheidene zaken of wezens; ja twee directe opposita of verschillende uitersten; en verschillende zaken kunnen zich wel in een gemeen onderwerp tezamen mengen, maar nooit ineen mengen, of het bleven geen verschillende zaken meer.

Eenzoo is het ook met het *geloof* gelegen, het bestaat wel tezamen met het *ongeloof* in denzelfden persoon des geloovigen, als een gemeen onderwerp; maar het blijft in zijn aard en natuur altijd van het ongeloof gescheiden als een geheel ander uiterste. Een oprecht geloof is en blijft altijd *een zeker vertrouwen*, gelijk de Onderwijzer het hier noemt, en dat om drie redenen:

(1) Omdat dit *vertrouwen* des geloofs onbewegelijk rust op Gods zekere en onfeilbare beloften. Een huis staat vast en zeker, dat op een vast en onwrikbaar fundament gebouwd is. Maar zoo staat dit vertrouwen des geloofs ook vast en zeker, omdat het op een zoo vast en onbeweegbaar fundament, zooals Gods beloften zijn, ja God zelf is die het belooft, rust.

(2) Nog eens. Het is *een zeker vertrouwen*, omdat het een vaste en wezenlijke zaak is, die in het gemoed des waren geloovigen wel diep en vast is ingedrukt door de kracht des H. Geestes, en geenszins eene losse en bedriegelijke inbeelding der hersenen, gelijk het vertrouwen van alle schijn en tijdgeloovigen is, waarvan de Schrift zegt, Job VIII: 14, 15, en zijn vertrouwen zal zijn een huis der spinnekoppen; hij zal op zijn huis leunen, maar het zal

niet bestaan, hij zal zich daaraan vasthouden, maar het zal niet staande blijven.

(3) Eindelijk, het is een *zeker vertrouwen*, omdat het altijd vast, zeker en bestendig blijft door de kracht des H. Geestes, tegen alle aanvallen en verzoeken van den Satan, de wereld en het booze vleesch. Het geloof staat die alle tegen, en verduurt al dat geweld, en bezwijkt nooit geheel, hoezeer het door zware schuddingen, of door een heimelijke inetende kracht van ongelooft somtijds ook verzwakt wordt. Evenals vast goud, dat de kracht en het geweld des vuurs onverzettelijk tegenstaat; en als een boom, die van den wind wel zeer geschud en heen en weder gedreven wordt, maar die nooit geheel van zijn vaste wortel wordt afgescheurd, want die op den Heere vertrouwen, zijn als de berg Zions, die niet wankelt, maar blijft in eeuwigheid, Ps. CXXV:1. Ziet! om deze redenen noemt de Onderwijzer dit geloovig vertrouwen terecht een *zeker vertrouwen*.

Hierop gaat de Onderwijzer nu over tot de voorwerpen des geloofs, te weten: de Goddelijke waarheden des H. Evangeliums, vragende Vr. 22, *wat is dan een Christen noodig te gelooven?* en antwoordt: *Al wat ons in het Evangelie beloofd wordt, 't welke ons de Artikelen onzes algemeene ende ongetwijfelden Christelijken geloofs, in eener somma leeren*, en laat daarop dan de oude algemeene Apostolische geloofsbelijdenis aanstonds volgen, waarin alle die dierbare waarheden en beloften Gods in eene korte hoofdsom vervat zijn. Doch dewijl deze dingen klaar zijn, en die nu vervolgens zullen moeten verhandeld worden, zoo zullen wij ons daar dan nu niet verder mede ophouden.

Zietdaar, mijne geliefde toehoorders! Zoo hebben wij U dan nu in twee predicatiën de zuivere en rechte leere des geloofs, met de hulpe Gods, wat nader in den grond voorgedragen en opengelegd. Die twee dingen, *die zekere kennis*, en dat *zekere vertrouwen*, zooals wij die nu verhandeld hebben, maken een *oprecht geloof* uit, waardoor wij den Heere Jezus Christus worden ingelijfd, en alle Zijne weldaden aannemen; en allen, die dat oprecht geloof, door de genade Gods, waarlijk in hunne harten bezitten, hoe zwak en klein het ook al moge zijn, en die alle andere soorten des geloofs, die daarvan wezenlijk verschillen, met hun gansche hart haten en verfoeien, deze, en deze alleen worden uit genade door Christus wederom zalig, gelijk zij door Adam zijn verdoemd geworden.

Dit geloof alleen geeft ons waarlijk deel aan den grooten Middelaar Christus Jezus, en aan alle de goederen van de zalig-

heid, door Hem voor ons, arme zondaren, verworven. Dit is het *oprechte, allerheiligst. geloof, hetwelk eenmaal den heiligen is overgeleverd.*

Dit is het geloof, dat altijd onder het volk Gods geweest is, van het Paradijs af aan, en waardoor alle heilige menschen ten hemel zijn gegaan. Die dit geloof heeft, zal gewisselijk zalig worden, en eenmaal uit Jezus' mond hooren: *Uw geloof heeft u behouden, gaat henen in vrede.*

Maar wie dit geloof in de ure van zijn sterven niet heeft, die zal gewisselijk en zoo waarachtig als de Heere leeft, zonder genade eeuwig verdoemd worden.

Nu ik dit geloof aan de wereld heb mogen verkondigen, o! nu wil ik mij niet bekreunen, wat de menschen van mij zullen zeggen of oordeelen, maar ik wil gaarne met mijnen Heere Jezus, en met alle Zijne heilige dienaren, den overigen tijd mijns aardschen levens wandelen onder een goed en kwaad gerucht. Ik, arme ellendeling, kan daar nu niet meer toedoen; daarom geef ik nu voorts dit geloof, met den Catechismus, en de geheele Heilige Schriftuur in de handen van Hem, die gezeten is ter rechterhand Gods, des Almachtigen Vaders, vanwaar Hij eens komen zal om te oordeelen de levenden en de dooden.

Op aanstaanden rustdagmorgen hopen wij, als het de Heere zal behagen, over des Apostels raad te prediken, die hij gaf aan den verlegen stokbewaarder, geloof in den Heere Jezus Christus, en gij zult zalig worden, gij en uw huis, en willen dan deze leere des geloofs wat nader op de gemoederen der gemeente toepassen; nu eindig ik mijne rede met eene zuchtende vermaning tot het geheele geloovige volk des Heeren (de Heere doe die op hunner aller harten vast beklijven!) uit Psalm XCVII:12: Gij rechtvaardigen, verblijdt U in den Heere, en spreekt lof, ter gedachtenis Zijner heiligheid! Amen. Het zij alzoo!